

למידה נתמכת רשת חברתית
בעקבות נתוני מחקר אודות רשתות חברתיות
שבוצע ע"י גוסטבו מש וצביה אלגלי מאי 2008

צביה אלגלי
אוניברסיטת בר-אילן
zviaelg@netvision.net.il

Learning in social network platform
Following social network research, conducted on May 2008
By Gustavo Mesh and Zvia Elgali

Zvia Elgali

Research student in STS

program, Bar-Ilan

university

zviaelg@netvision.net.il

Abstract

SN (Social networks) could be used as a platform for e-learning, having unique characteristics like bonding with friends, which is the kind of connection people hold in SN, and is most likely a tool which can help students in learning process. The users of SN are young and computer-oriented, while many of their teachers are women over 50. This paper checked the uses people make of social networks, as surveyed during May 2008, and represents collaborative learning approaches, which could be the ground for using internet social-networks for learning processes. Some odds and cons are being discussed, regarding the implementation of social network as a platform for e-learning,

Keywords: Social network, e-learning, pedagogy, education

תקציר

מאמר זה מסכם מספר גישות פדגוגיות המהוות עקרונות בסיסיים ללמידה מרחוק ברשתות חברתיות, למול מאפייני הרשת החברתית וגולשיה. במאמר נבחנת ההיתכנות של הוראה נתמכת רשתות חברתיות, תוך שימוש בנתונים מתוך מחקר שנעשה על אופי השימוש ומאפייני המשתמשים ברשתות במאי 2008. משתמשי הרשתות הם צעירים בעלי השכלה תיכונית, בעוד שחלק גדול מהמורים בבתי ספר על יסודיים גילם מעל 50, והן נשים- אוכלוסייה שגולשת פחות ומשתמשת פחות ברשתות חברתיות. נתון נוסף התומך הלמידה ברשתות הינו הקשר המגשר המטופח בהן, בין משתתפים המכירים זה את זה מחוץ לרשת. מהפך הפדגוגי נשקלים גורמים כמו אופיו של בית הספר, סוג המשימה ומאפייני הרשת החברתית לצורך בחינת השימוש ברשת חברתית ללמידה.

מילות מפתח: רשת חברתית, פער דיגיטלי, למידה מרחוק, חינוך

מבוא

למרות שהיינו רוצים להאמין אחרת- למידה מקוונת עדיין מקבלת בחלקים מסויימים של הקהילה האקדמית, יחס של ספקנות מסויימת באשר לתרומתה לרמת הידע של הלומד, במובן שהיא איננה נחשבת עדיין "למידה" במובן המסורתי של המילה. ניתן ללמוד על כך למשל, מפרוייקט שנערך באוניברסיטת צפון-אומבריה ובו נבחנו בקבוצות עבודה, שלושים ושבעה פרוייקטים של למידה מקוונת על מנת למצות מהם את היתרונות הברורים והמוחשיים שיש ללמידה כזו. בהקדמה למאמר המסכם פרוייקט זה, טוענים המחברים כי המונח e-learning המשמש לתיאור מהלכי הוראה/למידה מעצימים בעזרת תקשוב, ואי ההסכמה מוחלטת באשר לפירוש המושג עצמו, מעידים על כך שהשילוב בין "טכנולוגיה" ל"למידה" איננו מניח את הדעת עדיין, למרות שהיתרונות שנמצאו ללמידה מקוונת הם רבים (NSBA & TLN, 2007).

אבל עם עובדות קשה להתווכח: תהא אשר תהא ההגדרה של e-learning, אנשים חיים ברשת, ועושים שימוש במגוון הכלים המשמשים גם ללמידה: תקשורת, נגישות למידע, תרגום, עיבוד, הפקה, הפצה שיתוף ועוד. מאז פרצה לאינטרנט תופעת הרשתות החברתיות נעשה שימוש מגוון ביישומים המפותחים תדיר כדי להיות בקשר מתמיד, ללמוד מה אחרים עושים ברשת ומי מקושר עם מי (Wellman, Salaff, Dimitrova, Garton, Gulia, & Haythornthwaite, 1996).

ברשתות החברתיות יכול כל גולש לפתוח לעצמו כרטיס משתתף באמצעות מילוי פרטים אישיים, שהוא רוצה לשתף בהם אחרים. המטרה היא להכיר אנשים חדשים באמצעות הקשרים הקיימים.

רוב הרשתות הן סוג של מועדון חברים, שבהם חברים מזמינים חברים אחרים להצטרף. כך נוצרת רשת חברים אישית הולכת וגדלה, המגדילה בכך את מספר חברי הרשת החברתית כולה. המאפיין את הרשת החברתית באינטרנט הוא שהיא משמשת לחיזוק ולשמירה על קשרים קיימים, ופחות ליצירת קשרים חדשים (מש ואלגלי, 2008). מאפיין בולט נוסף שנמצא הוא פרופיל המשתמשים ברשתות חברתיות: צעירים, בעלי השכלה תיכונית. התחומים שבהם עוסקים החברים בתוך הרשת החברתית לקוחים מכל תחומי החיים: בילוי, מעורבות חברתית, זוגיות, אך בהקשר שבו עוסקות שורות אלה מעניין לציין, כי ללימודים יש מקום של כבוד בתוך השיח המתנהל ברשת החברתית:

“... students report that one of the most common topics of conversation on the social networking scene is education. Almost 60 percent of students who use social networking talk about education topics online and, surprisingly, more than 50 percent talk specifically about schoolwork...” (NSBA & TLN, 2007)

בעקבות נתונים אלה, לא מפתיע שהעיסוק בהטמעת הרשת החברתית כפלטפורמה ללמידה, עומד היום על סדר היום של אנשי חינוך, שיש להם ענין בהטמעת תקשוב בתהליכים פדגוגיים. בפועל ניתן לראות רק מעט פרקטיקות של למידה ברשת חברתית. בבתי הספר ובאוניברסיטאות, מתקיימים תהליכים כאלה אך הם עדיין לא שכיחים. הנושא מדובר ונחקר ויש ציפיה להתפתחויות, המתבטאת בכתיבה ע"י אנשי חינוך ואחרים, אודות שילוב האפשרי של רשתות חברתיות בלמידה והדרכים לעשות זאת (רותם ואבני, 2008; 2008; Reynard, 2007; Smith, 2007). הנסיון המצטבר בשימוש בפורומים ובאתרים תומכים ללמידה מרחוק, הנפוץ במוסדות להשכלה גבוהה, יכול לשמש כבסיס להתאמת סביבת הרשת ללמידה אולם, לרשת חברתית מאפיינים שונים מפורום בהיותה פלטפורמה לשמירה ותחזוקה של קשרים קיימים ופחות ליצירת קשרים חדשים, בדומה לתוכנות מסרים מידיים (מש & אלגלי, 2008). את התאמתה של הרשת החברתית ללמידה, ניתן לבחון באמצעות תאוריות של למידה חברתית, המלוות את המחקר הפדגוגי שנים רבות.

עקרונות פדגוגיים ויתרונות של למידה שיתופית ברשת

רוב עקרונות הלמידה השיתופית מתבססים על רעיונותיו של דיואי (Dewey, 1936), שטען כי למידה משמעותית פירושה מעורבות פעילה של התלמיד בלמידה שלו, בעת שהמורה אינו מהווה את המקור היחידי לידע בתהליך הלמידה. מעורבות פעילה היא למשל השפעה על מרכיבי סביבת הלמידה ויכולת לשנות אותם. ברשתות חברתיות יכולת זו נתמכת טכנולוגית. המשתמש יכול להחליט ולשנות פיסית את מראה סביבת העבודה על המסך, לבחור מרכיבים ויישומונים שהוא מעוניין בהם ולשתף בהם חברים על פי בחירתו. יכולת זו לדעת חוקרי חינוך הינה משמעותית ללמידה, היות והיא מאפשרת תהליך פעיל של למידה מתוך תחושת שליטה (Reynard, 2008)

מעמדם של עמיתים ללמידה כספקי ידע נוספים מלבד המורה, אף הוא תומך במאפייני הרשת החברתית, שבה מתקיים שיתוף בידע תוך שימוש באפשרויות הרבות של הרשת: שליחת קישורים לתוכן מילולי-מאמרים וקטעי מידע באמצעלופדיות, הפנייה לקטעי מקור, תמונות, סרטונים וכו'. שרן (Sharan, 1980) דיבר על למידה שיתופית, שבה עבודה בצוותים קטנים של תלמידים מעודדת אינטראקציה בין עמיתים ושיתוף פעולה בלמידה. צוותים אלה מהווים יחידה חברתית אשר הלמידה מתקיימת בתוכה- בניגוד לכיתה השלמה או התלמיד הבודד. מבנה הרשת החברתית, בהתאם לעקרון זה, מזמן עבודה קבוצתית, שבה כל משתתף יכול להיות חלק מכמה קבוצות עבודה במקביל. השתייכותו של הלומד לקבוצות אלה מזמנת עבורו אינטראקציות ושיתוף פעולה בלמידה, אם כי לא תמיד למידה שיתופית, שכן למידה שיתופית תלויה בסוג המשימה שעל הקבוצה לבצע. יש להבחין בין שיתוף פעולה (cooperation) לצורך למידה, לבין למידה שיתופית (collaboration). שיתוף פעולה הוא תהליך פסיבי בעיקרו, שאינו מצריך מצד הלומד הפעלה עצמית. למידה שיתופית לעומת זאת, דורשת פעולה מצד כל משתתפי התהליך, ויוצאת לפועל כתוצאה מסיעור מוחות והפעלת רעיונות הצומחים מתוך ידע חדש (Reynard 2008; Bereiter & Scardamalia 1994).

עבור המורה אם כן, מהווה רשת חברתית אתגר בהבניית המשימה עצמה על פי סוג התהליך שהוא מעוניין שיתרחש: אם מדובר במשימה המפעילה את הלומד, יש צורך לבנות אותה באופן שתצריך למידה שיתופית ולא רק שיתוף פעולה. כאן בא לידי ביטוי מקומו ותפקידו של המורה בתהליך. תפקיד זה, משתנה מגישה מסורתית של המורה כמציג החומר, ושל התלמיד כחוזר על החומר שהמורה הציג. זאת על מנת לאפשר חילופים בין עמיתים ללא מעורבותו הישירה של המורה. ארגון הכיתה כקבוצה אחת מופסק זמנית והכיתה נחלקת לתת קבוצות, ובמקרים מסוימים לקבוצה של קבוצות, כמאפיין מערכת חברתית טיפוסית. בזמן העבודה בקבוצות המורה אינו מקור ראשוני לידע ולפיקוח, ובמקום זאת מתקיים ביזור של הסמכות ושל מוקד הכיתה זאת על מנת לעודד מגע ישיר וחילופי מידע בין התלמידים (Sharan, 1980). פעילות מסוג זה נתמכת בנתון שהתקבל במחקר אודות רשתות חברתיות, המראה כי רשת חברתית משמשת לתחזוקת קשרים קיימים. תחזוקת הקשר מתבטאת בשיחה אודות נושאים משותפים -ליתר דיוק, שליחת הודעות הדדית. עפ"י נתוני NSBA המראים כי כ-60% מהמשתמשים ברשתות חברתיות מנהלים שיחות אודות נושאים הקשורים בלימודיהם, יש להניח כי ינהלו את השיחות אודות משימה לימודית כאשר זו תינתן (NSBA & TLN, 2007).

הלומדים בקבוצה, אינם זרים זה לזה. מדובר בקבוצה המתקיימת גם מחוץ לרשת, ועושה שימוש בה לצורך תחזוקת הקשר. מלבד היתרונות שיש בכך לתהליך הלמידה, דרך התקשורת האינטראקטיבית בתוך הקבוצה, משפיעה טכניקת הלמידה בצוותים לטובה על ההיבט הקוגניטיבי של הלמידה, על עמדותיהם של הלומדים כלפי הלמידה, כלפי בתי הספר וכן על יחסם לעמיתים מקבוצות שונות בכיתות הטרוגניות (Sharan, 1980)

גורמים מעכבים ללמידה נתמכת רשת חברתית

אל מול היתרונות הבולטים לעין שעשויים להיות ללמידה הנתמכת ברשת חברתית, עומדים טיעוני נגד שעשויים לעכב או למנוע את היישום של תהליכים כאלה, הנוגעים לאו דווקא למאפייניה של הרשת עצמה, אלא לגורמים ארגוניים, דמוגרפיים ומנהליים שונים.

בישראל, קיימת אכזבה משילוב התקשוב בתהליכי הוראה ולמידה (סלומון, 2006), ולא ניתן להצביע על שינוי מרחיק לכת שהתרחש בעקבות הטמעת המחשב בהוראה לפחות בישראל (הדברים נאמרו בהקשר של החינוך הקדם אקדמי). ניתן למנות גורמים רבים למה שמוגדר כחוסר הצלחה בהטמעת התקשוב בחינוך ודי אם נקח בחשבון את גילו הממוצע של כח ההוראה בחינוך הקדם אקדמי – יותר משליש הם מעל גיל חמישים וברובו מורכב מנשים- מעל 80% בחינוך העל יסודי (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2006) פרופיל זה הינו פרופיל המשתמשים פחות ברשתות חברתיות על פי המחקר שנערך ב2008, והוא גם אחד המאפיינים את המצויים בסיכון לפער דיגיטלי, אל מול אוכלוסיית המשתמשים ברשתות חברתיות שהם צעירים בעלי השכלה תיכונית (מש & אלגלי, 2008). אם נוסיף לנתונים אלה את המשבר המתמשך בחינוך בישראל הגורם למוטיבציה נמוכה של המורים, ומותיר פחות זמן להשקעה בדרכי הוראה חדשות, ואת טענות המורים על חדשנות שאיננה מתוגמלת, נקבל תמונת מצב שאיננה מקדמת את הסיכויים לשימוש ברשתות חברתיות לצרכי הוראה.

גורם מעכב נוסף, לשימוש בפלטפורמה של רשת חברתית לתהליכי למידה, היא אופיים המסורתי של בתי הספר, המגבילים את פוטנציאל הבניית הידע משום שנועדו לשפר מיומנויות קוגניטיביות וידע פורמלי. למידה הנתמכת ברשת חברתית היא בעיקרה למידה של חקר וגילוי, תוך הבניית הידע. עצם העובדה שבתי הספר לא נועדו לתהליכי פתרון בעיות וידע לא פורמלי (ממאפייני הלומד המומחה) היא שמרסנת את הבניית הידע (Bereiter & Scardamalia, 1994). לפי עמדה זו, בתי הספר אינם מעודדים את העשרת המבנה הסוציאלי והדינמיקה הנדרשת להבניית ידע ציבורי, בעוד שברשתות חברתיות הבניית ידע ציבורי או מה שקרוי "תוכן מבוסס גולשים" היא אבן יסוד. שני החוקרים מציעים את מודל כתב העת המדעי כדגם על פיו תעבוד הכיתה בתהליך של למידה חוקרת. דגם זה נחשב כמעודד את תהליך ההתמחות. החוקרים-תלמידים המשתתפים בו מונעים על ידי רצונם להשתתף בדיון משמעותי, סקרנות, רצון להשפיע על המסקנות והתפתחות הידע ורצון להערכה מצד עמיתים. תכונות אלה, מאפיינות את המוטיבציה של החברים ברשת חברתית לשתף במידע, והן כגורם מרכזי במוטיבציה של קהילות הידע לעבוד. תלמידים מבנים ידע כאשר הם לומדים מתוך חקירה, אולם למידה זו תהיה משמעותית יותר במידה ובית הספר ינתב את החקירה לעבודה לפי מודל זה. יש ידע קולקטיבי, והלומד נדרש לתרומה מעבר למה שכבר ידוע. לפיכך, מציעים החוקרים הבנייה מחודשת של בתי הספר כך שיהפכו לסביבת למידה התומכת בתהליך של התמחות (Bereiter & Scardamalia, 1994). בנייה מחודשת של בתי הספר היא תהליך מתמשך, שאיננו יכול להתרחש בעטייה של מהפכת התקשוב לבדה, נדרשות לה סיבות רבות נוספות.

אחת המסקנות במאמר של מש ואלגלי (מש ואלגלי, 2008), היא שרוב השימוש שעושים אנשים ברשתות חברתיות ובמסרים מידיים, הוא מול אנשים מוכרים להם- שימוש של bridging. במקרה של למידה, מדובר באנשים מוכרים. מסקנת המחקר שרשתות חברתיות הן מכשיר ליצירת הון חברתי מקשר או לפחות המשתמשים רואים בו כיותר מתאים לכך לעומת פורומים ובלוגים שנתפסים על ידי המשתמשים כמכשיר ליצירת קשר עם זרים. מאפיין זה, מתאים לעקרונות הבסיסיים של למידה שיתופית, ובהם הקניית תחושה של קהילה - התחושה הראשונית בהשתתפות בפרוייקט למידה שיתופית ובעיקר בכתיבה בפורום היא א-פרסונליות, אך ברשת חברתית קיימת תחושה אינטימית ומוכרת, המאפשרת למשתתפים תחושת שייכות בקהילה ייחודית. למפגשים פנים מול פנים המתרחשים בקבוצה לומדת, ישנה חשיבות רבה ביצירת תחושת השייכות לקבוצה, אמון הדדי ונכונות "לקחת סיכונים" בהבעת דעות.

אם נבחן את מהפכות האינפורמציה בעבר נגלה כי רובן ככולן הובילו לאכזבה (מהפכת האודיו-ויזואל בשנות ה-60, מהפכת המחשבים של שנות ה-80). נוכחנו בעבר לדעת כי ניצול הטכנולוגיה ככלי ליישום ההוראה המסורתית אינו אפקטיבי. בתי הספר וההוראה לא יצאו נשכרים מן המהפכות הללו, עובדה שמובילה לשאלה האם כעת המצב ישתנה?

ייתכן שבתי הספר ותהליכי ההוראה אכן יצאו נשכרים משילוב טכנולוגיה ולא רק משום שעיקר כוחה של הלמידה המתקשבת הינו סביבה עשירת ידע (information-rich environment) (Turcotte & Duchastel 1996), אלא גם בעקבות השינוי הטכנולוגי-תרבותי המשפיע על האופן שבו מתקשרים אנשים זה עם זה באמצעות טכנולוגיות מידע ותקשורת. אך כשם שהכתב שיחרר את האנושות מן הצורך לזכור אך כבל אותה אל הצורך ללמוד את עקרונות הא"ב, כך גם מהפכת התקשוב משחררת את האנושות ממגבלת הזמן והמקום אך כובלת אותה לחוקים חדשים של תקשורת, שיח, למידה והוראה.

ביבליוגרפיה

- Association for learning technology, The higher education academy. (2008). *Exploring Tangible Benefits of e-Learning: Does investment yield interest?* Retrieved 2008, from jisc: www.jiscinfonet.ac.uk/publications/camel-tangible-benefits.pdf
- Dewey, J. (1936). *Experience And Education (4th Edition)*. Jerusalem 1960: School of education, The Hebrew University.
- Fran Smith .(2007) .*How To: Use Social-Networking Technology for Learning. Why teachers should embrace networking, and how they can use it to improve education* - אוהזר ב- מתוך Edutopia: <http://www.edutopia.org/how-use-social-networking-technology>, 2008
- Marlene Scardamalia & ,Carl Bereiter .(1994) .Computer support for knowledge-building communities .*The Journal of the Learning Sciences*.(3)3 265-283 ,
- NSBA & TLN. (2007). *CREATING & CONNECTING//Research and Guidelines on Online Social — and Educational — Networking*. Alexandria, VA 22314: National School Boards Association & The Technology Leadership Network.
- Philip Duchastel & ,Sylvie Turcotte .(1996) .*Online Learning and Teaching in an information-Rich Context* אוהזר ב- 2008, מתוך Internet Society: http://www.isoc.org/inet96/proceedings/c4/c4_1.htm
- Reynard, R. (2008). *Social Networking: Learning Theory in Action*. Retrieved 2008, from Campus Technology: www.campustechnology.com
- Sharan, S. (1980). Cooperative Learning in Small Groups: Recent Methods and effects On Achievements, Attitudes and Ethnic Relations. *Review Of Educational Research* , 241-271 50 (2).
- Wellman, B., Salaff, J., Dimitrova, D., Garton, L., Gulia, M., & Haythornthwaite, C. (1996, August). Computer Networks as Social Networks: Collaborative Work, Telework, and Virtual Community. *Annual Review of Sociology, Centre for Urban and Community Studies, University of Toronto, Toronto, Canada M5S 2G8* , pp. 213-238.
- אברום רותם, עידית אבני. (2008). *רשת חברתית חינכית*. אוהזר ב- 2008, מתוך http://avrumrotem.com/avrum-S/reshet_hevratit
- גבי סלומון. (2006). *תרבות הcopy-paste של מערכת החינוך*. אוהזר מתוך וואלה: <http://news.walla.co.il/?w=/94/969180>
- גוסטבו מש, צביה אלגלי. (2008). *האם רשתות חברתיות משנות את העולם של המשתמשים בהן? (מצגת אודות מאמר בכתיבה)*. אוהזר ב- 2008, מתוך איגוד האינטרנט הישראלי: http://www.isoc.org.il/conf_heb/docs/presentationssocialnetworking.ppt
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. (2006). *שנתון סטטיסטי לשנת 2006: החינוך בישראל*. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.